

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hayyân, *el-Muktebes* (nşr. M. Antuña), Paris 1937, s. 133-139; İbnü'l-Ebbâr, *el-Hulle-tü's-siyerâ* (nşr. Hüseyin Münis), Kahire 1963, II, 368-370; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-mugrib*, II, 140; R. Dozy, *Historia de los Musulmanes Españoles*, Madrid 1984, III, 36-37; M. Abdullah İnân, *Devletü'l-İslâm fi'l-Endelüs*, Kahire 1969, I/1, s. 345; Ahmed Bedr, *Târîhu'l-Endelüs*, Dimaşk 1983, s. 263-264; E. Lévi-Provençal, *España Musulmana*, Madrid 1987, IV, 241-243; A. Huci Miranda, "İbn al-Kıtt", *EJ* (İng.), III, 842.

MEHMET ÖZDEMİR

İBNÜ'L-KİRMÂNÎ

(ابن الكرماني)

Takıyyüddin Yahyâ b. Muhammed
b. Yûsuf el-Kirmânî
(ö. 833/1430)

Hadis, tarih ve tıp âlimi.

Aslen Kirmanlı olup Receb 762'de (Mayıs 1361) Bağdat'ta doğdu. Babası, *el-Ke-vâkibü'd-derârî fi şerhi Şâhihi'l-Buhârî* adlı eseriyle tanınan Şemseddin el-Kirmânî'dir. Küçük yaşta Bağdat'ta tahsile başlayarak babasının talebesi Celâled-din Es'ad b. Muhammed b. Mahmûd el-Hanefî'den Kur'an-ı Kerim'i ve çeşitli metinleri ezberledi. Ayrıca ondan Kur'an'ın büyük bir kısmının i'rabını okuyarak icâzet aldı. Babasından sarf-nahiv, mantık, edebiyat, fıkıh ve kelâm ilimleriyle ilgili önemli eserleri şerhleriyle birlikte okudu. Bağdat medreselerinde verdiği dersleri on iki yıl boyunca takip ederek Şâfiî fıkıhı ve usulüne dair çeşitli eserleri ve *el-Ke-vâkibü'd-derârî*'nin tamamını ondan dinledi. Devrin tanınmış âlimlerinden hadis, lugat, hüsn-i hat, edebiyat, belâgat, mantık, felsefe, kelâm, âdâbü'l-bahs, astronomi, vaaz ve irşad (tasavvuf) dersleri aldı. Yaşadığı sürece yanından ayrılmadığı babasıyla birlikte elli kadar ilim merkezini dolaştı. Sehâvî, Timur'un Bağdat'ı kuşatması üzerine İbnü'l-Kirmânî'nin babasıyla birlikte Dimaşk'a göç edip oraya yerleştiğini belirtmişse de (*ed-Đav'ü'l-lâmî*, X, 260) Timur'un Bağdat üzerine ilk seferinin 795'te (1393) olduğuna (Yücel, s. 10; Aka, s. 18) ve babası 786'da (1384) vefat ettiğine göre bu göç daha erken bir tarihte gerçekleşmiş olmalıdır. 800 (1397) yılından önce kardeşi Abdülhamid'le birlikte Kahire'ye giderken babasının Buhârî şerhini de götürerek ilim çevrelerine tanıtan İbnü'l-Kirmânî bu eser sayesinde Kahire ve Dimaşk civarında şöhret kazanmıştır. Sirâcuddin el-Bulki-

nî'ye uzun yıllar talebelik ederek fetvalarını yazmış, ondan fetva ve tedrîs icâzeti almış, Irâkî'den *el-Elfiyye*'sini dinlemiş. İbnü'l-Mülakkın'dan hadis tahsil etmiştir.

Kahire'de öğrenimini tamamladıktan sonra Dimaşk'a dönen İbnü'l-Kirmânî, Dimaşk Valisi Şeyh el-Mahmûdî ile tanışarak onun sırdaşı ve imamı oldu. Onun Kahire'ye yaptığı seyahatlerde beraberinde bulundu. Dimaşk'ta ikameti esnasında Tâceddin b. Berdis'ten *Şâhih-i Müslim*'i okudu. Şeyh el-Mahmûdî 802'de (1399-1400) Trablus valiliğine tayin edilince onunla birlikte Trablus'a gittiysede Mahmûdî daha sonra onun Dimaşk'ta dârüladlde fetva görevini üstlenmesini istedi; Şeyh el-Mahmûdî Kahire'ye dönünce onunla Kahire'ye giderek orada yerleşti. Mahmûdî, 815'te (1412) sultan olunca İbnü'l-Kirmânî'yi Bîmâristânü'l-Mansûrî'nin nâzırı olarak görevlendirdi. Teori ve pratiğe dayalı tıp eğitimi yapılan bîmâristandaki görevi sultanın ölümüne kadar devam etti (824/1421). Bu tarihten itibaren eğitim, öğretim ve telifle meşgul olan İbnü'l-Kirmânî, gözlerinin zayıflaması ve kulağının ağır işitmesi sebebiyle ölümünden bir yıl önce derslerine son verdi. Hayatının son yıllarında genç bir hanımla yaptığı evlilikten 831 (1428) yılında Yûsuf adında bir oğlu dünyaya geldi. Sehâvî "arkadaşım" dediği Yûsuf'un iyi yetiştiğini, faziletli bir insan olduğunu ve *Kaşîdetü'l-bürde*'nin altmış kadar tahminisi derlediğini söylemektedir (*ed-Đav'ü'l-lâmî*, X, 337; *Vecizü'l-kelâm*, II, 509). İbnü'l-Kirmânî 8 Cemâziyelâhır 833'te (4 Mart 1430) Kahire'de vebadan öldü.

Eserleri. 1. *Mecma'u'l-bahreyn ve cevâhirü'l-habreyn. Şâhih-i Buhârî* şerhi olup müellif hattı nüshası sekiz cilt halinde Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndedir (III. Ahmed, nr. 402; bk. Karatay, II, 50-52; *DİA*, VII, 119). 2. *Muhtaşaru Târîhi Mekketi'l-müşerreffe*. Ezrakî'nin *Ah-bârü Mekke*'sinin muhtasarı olup müellif hattıyla yazılmış bir nüshası Berlin Staatsbibliothek'te kayıtlıdır (Ahlwardt, IX, 259). İbnü'l-Kirmânî'nin ayrıca *Şâhih-i Müslim* üzerine bir şerhiyle bir muhtasarı olduğu, Abdurrahman b. Abdullah es-Süheylî'nin *er-Ravzü'l-ünûf*, İbn Mâkûlâ'nın *Müfâharatü'l-kalem ve'd-dinâr* adlı eserleriyle 810'da (1407) Ebü'l-Alâ b. Zühr'ün tıbbâ dair *el-Havâşş*'ini ihtisar ettiği *el-Makşûd min Tuhteti'l-mevdûd* (Süleymaniye Kütüphanesi kayıtların-

da [Fâtih, nr. 3096] İbnü'l-Kirmânî'ye nisbet edilen nüshanın adı ve müellifi belli olmayıp 893'te [1488] kaleme alındığı ve Şehzade Korkut'a takdim edilen bir akaid kitabı olduğu anlaşılmaktadır) ve *el-Muhtaşaru fî ahbâri Mısır* adlı çalışmalarının bulunduğu kaydedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Makrîzî, *es-Sülûk*, IV/2, s. 845; İbn Hacer, *İnbâ'ü'l-gumr*, II, 183; VIII, 225; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, XV, 169; a.mlf., *ed-Deltü's-Şâfi* (nşr. Fehîm M. Şeltût), Kahire 1399/1979, II, 781; Hatib el-Cevherî, *Nüzhâtü'n-nüfûs ve'l-ebdân fi tevârihi'z-zamân* (nşr. Hasan Habuş), Kahire 1973, III, 210; Sehâvî, *ed-Đav'ü'l-lâmî*, X, 259-261, 337; a.mlf., *Vecizü'l-kelâm fi'z-zeyl 'alâ Düveli'l-İslâm* (nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf v.dğr.), Beyrut 1416/1995, II, 509; a.mlf., *Zeylüt-tâm 'alâ Düveli'l-İslâm* (nşr. Hasan İsmâil Merve), Beyrut 1992, s. 565; Abdülbâsit el-Malatî, *Nüzhâtü'l-esâfîn fi men veliye Mısır mine's-selâfîn* (nşr. Muhammed Kemâleddin İz-zeddin Ali), Kahire 1407/1987, s. 126; *Keşfü'z-zunûn*, I, 546-547; II, 1629; Ahlwardt, *Verzeichnis*, IX, 259; *Hediiyyetü'l-ârifîn*, II, 547; Kehmâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, XIII, 230; Karatay, *Arapça Yazmalar*, II, 50-52; Sezgin, *GAS*, I, 121, 344; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), VIII, 166-167; Yaşar Yücel, *Timur'un Ortadoğu Anadolu Seferleri ve Sonuçları: 1393-1402*, Ankara 1989, s. 10; İsmail Aka, *Timur ve Devleti*, Ankara 1991, s. 18; Kemal Sandıkcı, *Şâhih-i Buhârî Üzerine Yapılan Çalışmalar*, Ankara 1991, s. 47; M. Yaşar Kandemir, "el-Câmîu's-sahîh", *DİA*, VII, 119.

ALİ AKYÜZ

İBNÜ'L-KUF

(ابن الكف)

Eminüddevle Ebü'l-Ferec
b. Ya'kûb b. İshâk b. el-Kuff
el-Kerekî el-Mesihî
(ö. 685/1286)

İslâm dünyasında bilinen
ilk operatör doktor ve ilk müstakil
cerrahî kitabının yazarı.

13 Zilkade 630 (21 Ağustos 1233) tarihinde, Filistin'deki Kerek Kalesi'nde doğdu. Babası Muvaffakuddin Ya'kûb, Eyyûbî Devleti'nde çeşitli görevlerde bulunmuş kültürlü bir hristiyan Arap'tı; özellikle tarih, dil, edebiyat ve şiirde iyi yetişmişti. Kendisinin de taşıdığı Mesihî nisbesinden babası gibi hristiyan olduğu anlaşılan İbnü'l-Kuf, ilk eğitimini çocukluk dönemini geçirdiği Kerek'te gördü. On iki-on üç yaşlarında iken babasının Serhad'a tayin edilmesi üzerine aile dostları İbn Ebû Usaybia'nın öğrencisi oldu, ondan teorik ve uygulamalı tıp dersleri alarak *Kitâbü'l-Fuşûl ve Taqdimetü'l-ma'rife* gibi

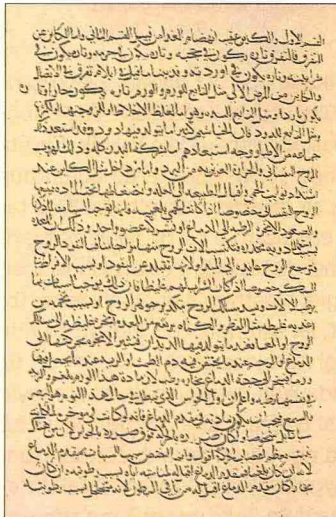
Hipokrat külliyyatına ait metinlerle, aralarında Huneyn b. İshak'ın *Kitâbü'l-Mesâ'il fi't-tıbb li'l-müte'allimîn*'i ve Ebû Bekir er-Râzî'nin eserlerinin de yer aldığı çeşitli tıp kitaplarını okudu. İbn Ebû Usaybia'nın, zihnî ve ahlâkî özelliklerinden övgüyle söz etmesi onun gibi bir öğrencinin hocası olmaktan memnurluk duyduğunu göstermektedir (*‘Uyûnû'l-enbâ*, s. 768). el-Melikû's-Sâlih Necmeddin Eyyûb'un Serhad şehrini ele geçirmesinden sonra babasının Dimaşk'ta yeni bir göreve tayin edilmesi sebebiyle oraya giden İbnü'l-Kuf, Hüsrevşâhî ile İzzeddin Hasan el-Ganevî ed-Darîr'in felsefe, Necmeddin İbnü'l-Minfâh ile Muvaffakuddin Ya'kûb es-Sâmîrî'nin tıp derslerine devam etti; Müeyyidüddin el-Arazî'den de *Kitâbü' Öklîdis*'i okudu.

İbnü'l-Kuf, Halep ve Dimaşk Eyyûbî Hükümdarı el-Melikû'n-Nâsır Selâhaddin Yûsuf'un zamanında (1237-1260) cerrah-ta-bip olarak Haçlılar'a karşı tahkim edilen Aclûn Kalesi'ne gönderildi. Onun orada kaldığı yıllarda mesleğini başarıyla yürüten bir çok tecrübe kazandığı da görülmür. İbnü'l-Kuff'un, *‘Umdetü'l-İşlâh fi ‘ameli şinâ'ati'l-cerrâh*'ta verdiği anatomik bilgilerden insan vücudu üzerinde çalışma yapan ilk tabiplerden biri olduğu anlaşılmakta ve bunu Aclûn'da iken kendisine verilen Haçlı askerleri cesetlerine otopsi uygulayarak gerçekleştirdiği tahmin edilmektedir. Memlûk Sultanı I. Baybars zamanında (1260-1277) Dimaşk'a geri döndü ve aynı görevi Dimaşk Kalesi'nde sürdürdü; bu sırada pek çok öğrenci yetiştirdi ve kitaplarını kaleme aldı. Cemâziyelevvel 685'te (Temmuz 1286) Dimaşk'ta vefat etti.

Özellikle tıbbî tedavi ve cerrahî saha-larında yazdığı eserlerle tıp tarihinde seçkin bir yere sahip olan İbnü'l-Kuf, gerek teşhis ve tedaviyle ilgili tesbitlerinden dolayı, gerekse cerrahide geliştirdiği yeni teknikler açısından döneminin en büyük ismi olarak bilinir. Bilhassa hacamat tür-leri, sülûkle tedavi, kırıkların âcil bakımı, kemiği yerine oturtma ve sargılama ko-nularında başarılar göstermiştir. Hastala-rın zihnî ve fizikî sağlıkları ile tedavi sü-recinde uygulanan yöntemlere büyük önem vermiş, karın bölgesi kesiklerini dikmek için uygulanabilecek teknik ve pratikleri ayrıntılı biçimde açıklamış, vücuttaki taş-ların çıkarılması ve sonda (kateter), fitil ve enjektör kullanımı konularına yenilikler getirmiştir. Onun matematik, fizik ve me-tafizik gibi o dönemde felsefenin temel disiplinlerini oluşturan alanlarda da iyi bir eğitim aldığı, hatta gençliğinde İbn Sînâ'nın *el-İşârât ve't-tenbihât*'ına bir şerh yazdığı kaydediliyorsa da yetişkinlik dö-neminde zamanının hemen tamamını tıp çalışmaları ile bu alanda eser yazıma-na ve ders okutma ayırdığı görülmek-tedir.

Eserleri. 1. *‘Umdetü'l-İşlâh fi ‘ameli şinâ'ati'l-cerrâh* (*Kitâbü'l-‘Umdet fi şinâ'ati'l-cerrâh*). İbnü'l-Kuff'un, cerrahî ve anatomi üzerine yazılmış ilk müstakil ki-tap olma özelliği taşıyan ve bu alanlara birçok yenilik getiren en ünlü çalışmasıdır. Hem teoriye hem uygulamaya dair bilgiler ihtiva eden yirmi bölümden oluşur. Eserde insan anatomisi, organların yapısı, vücut suları (humörler) ve hastalık-larla ilgili açıklamaların yanı sıra farmako-loji, kateterizasyon ve cerrahî manipülasyon konularında bilgiler verilmektedir.

Ahmedullah en-Nedvî tarafından neş-redilen kitabın (Haydarâbâd 1937) bazı bölümlerini Otto Spies ve Horst Müller-Bütow *Anatomie und Chirurgie des Schadels, insbesondere der Hals-Nasen und Ohrenkrankheiten nach Ibn al-Quff* adıyla Almanca'ya çevirmiş-tir (Berlin 1971). 2. *Câmî'u'l-ğarâz fi hıf-zi's-şihha ve'l-marâz*. Altmış bölümden meydana gelen, embriyolojiyle ilgili oriji-nal fikirlerin ileri sürüldüğü eserde çocu-ğun cinsiyetinin tahmini ve soya çekim gibi deneysel biyolojiye ait bazı kavramlar yorumlanmaya çalışılmakta, ceninin ge-lişim aşamalarına dair bilgi verilmektedir. Ortaçağ Avrupası'nda *Corpus optatorum de servanda sanitate et depellendo morbo* adıyla bilinen kitapta, anne sağlı-ğı ve çocuğun büyümesi konuları ile çev-renin insan sağlığı üzerindeki etkisi de ele alınmıştır (nşr. Sâmî Halef Hamâneh, Am-man 1989). 3. *el-Uşûl fi şerhi'l-Fuşûl*. Hipokratik külliyyattan *Kitâbü'l-Fuşûl*'ün şerhidir. İki kısma ve yirmi dört alt bölü-me ayrılan eserde Ebû Bekir er-Râzî'nin aynı kitabı yorumlarken ele aldığı mese-leler tartışılmakta, bu arada tıbbî dair orijinal görüşler ortaya konulmaktadır. Dünya kütüphanelerinde çok sayıda yaz-ma nüshası bulunan kitap (Brockelmann, *GAL*, I, 649; *Suppl.*, I, 899) Beşâre Zelzel tarafından muhtasar olarak neşredilmiş-tir (İskenderiye 1902). 4. *Şerhu'l-Külliyyât min Kitâbü'l-Kânûn*. İbn Sînâ'nın *el-Kânûn fi't-tıbb*'ının "Külliyyât" bölümü-ne yazılmış bir şerhtir. Altı ciltten meydana gelen eserin mevcut tek nüshası (Di-maşk, Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, nr. 7802) başından ve sonundan eksik olup bilek kaslarına dair 19. bölümle başlamakta ve mevsimlerin anlatıldığı bölümle sona ermektedir; vücudun anatomik ve fizyolo-jik yapısı ile kas ve kemikler hakkında kla-sik yöntemle bağlı kalınarak yazılmış bil-giler ihtiva eder. 5. *Kitâbü's-Şâfi fi't-tıbb*. Eserin aslının teori ve uygulamaya dair iki kısımdan oluştuğu bilinmektedir. On iki alt bölüme ayrılan teorik bilgiler kis-mının sadece ilk yedi bölümünün yer al-dığı nüshada (Apostolica Vaticana Ktp., Arabo, nr. 183) tıp ilminin tanımı, vücut suları, vücudun bölümleri, hastalıkların sebepleri, sağlıklı bir hayat sürdürebil-mek için gerekli şartlar, yaş, cinsiyet, vü-cudun genel durumu, cilt hastalıkları, ateş, toksikoloji, psikoterapi, gırtlak has-talıkları, sindirim sistemi ve üroloji gibi konular hakkında geniş bilgiler verilmek-tedir. Eldeki diğer eksik nüshada ise (Nu-

İbnü'l-Kuff'un
Kitâbü's-Şâfi adlı
eserinin
ilk iki sayfası
(Nuruosmaniye Ktp.,
nr. 3567)

ruosmaniye Ktp., nr. 3567) beyin ve sinir hastalıkları ile göz, kulak, burun, ağız ve diş hastalıkları gibi konular ele alınmaktadır. 6. *Zübedü't-tabîb*. Bir nüshası Hindistan'da Râmpûr Devlet Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 899). 7. *Şerhu'l-İşârât*. İbn Sînâ'nın *el-İşârât ve't-tenbihât* adlı felsefe kitabı üzerine yazılmış bir şerhtir. 8. *el-Mebâhişü'l-mağribiyye*. İbn Ebû Usaybia'nın tamamlanamadığını kaydettiği eserdir.

Hidiviyye Kütüphanesi'ne atıfta bulunan Brockelmann ve onu takip eden bazı araştırmacılar, İbnü'l-Kuff'a *Risâle fî Menâfi'l-âzâ'i'l-insâniyye ve mevâzî'ihâ* adlı bir çalışma daha izâfe etmişlerse de söz konusu kütüphanenin katalogunda bu risâlenin İbnü'n-Nefis'e ait olduğu gösterilmiştir (*Fihristü'l-kütûbi'l-'Arabiyyeti'l-mahfûza bi'l-Kütübhaneti'l-Hidiviyye*, VII/1, s. 257-258).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebû Usaybia, *‘Uyûnü'l-enbâ*, s. 767-768; Yünni, *Żeylû Mir'âti'z-zamân*, Haydarâbâd 1380/1961, IV, 312-313; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik*, IX, 296-297; *Keşfü'z-zunûn*, I, 565; II, 1023, 1166, 1169; *Fihristü'l-kütûbi'l-'Arabiyyeti'l-mahfûza bi'l-Kütübhaneti'l-Hidiviyye*, Kahire 1308/1890, VII/1, s. 257-259; Sami Khalaf Hamarneh, "İbn Al-Quff", *DSB*, XI, 238-239; a.m.f., "With the Physician-Surgeon Ibn Al-Quff from Al-Karak to Damascus", *Proceedings of the First International Conference on Bilad-al-Sham: 20-25 April 1974*, Amman 1984, s. 71-74; a.m.f., "Medical Technology in Ibn al-Quff's Surgery", *Islamic Medicine*, I, Kuwait 1981, s. 171-176; a.m.f., "İbn al-Kuff", *El² Suppl.* (İng.), s. 91; a.m.f., "İbn Al-Quff", *Encyclopaedia of the History of Science, Technology, and Medicine in Non-Western Cultures* (ed. Helaine Selin), The Netherlands 1997, s. 411-412; Brockelmann, *GAL*, I, 649; *Suppl.*, I, 899; *Hediyyetü'l-'ârifin*, II, 545-546; *İzâhu'l-meknûn*, I, 120, 193; Z. Iskandar, *A Catalogue of Arabic Manuscripts on Medicine and Science*, London 1967, s. 34, 45-47, 113-114; M. Ullmann, *Die Medizin im Islam*, Leiden 1970, s. 176-178, 310-311; a.m.f., *Die Natur und Geheimwissenschaften im Islam*, Leiden 1972, s. 33; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), VIII, 196; Colin A. Ronan, *The Cambridge Illustrated History of the World's Science*, Cambridge 1984, s. 236; George Sobhy, "İbn'l Kuff: An Arabian Surgeon of the VII Century Alhigra", *Beiträge zur Geschichte der Arabisch-Islamischen Medizin* (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 1991, VIII, 245-253; Emilie Savage Smith, "Anatomie und Chirurgie des Schädels, insbesondere der Hals-, Nasen- und Ohrenkrankheiten nach Ibn al-Quff", *ISIS*, LXIV/222 (1973), s. 258-259; Muhammed Ahmed el-Kudât, "Câmi'ü'l-ğarâz fî hıfzî's-sihha ve def'i'l-marâz li'bni'l-Kuf el-Kerekî", *‘Âlemü'l-kütüb*, XVIII/1, Riyad 1997, s. 19-21; Hasan Doğruyol, "Cerrahlik", *DiA*, VII, 422, 423.

ÖMER MAHIR ALPER

İBNÜ'L-KÜFÎ en-NECÂŞÎ

(bk. NECÂŞÎ, Ahmed b. Ali).

İBNÜ'L-KURTÎ

(bk. İBN ŞA'BÂN).

İBNÜ'L-KÜTİYYE

(ابن القوطية)

Ebû Bekr Muhammed
b. Ömer b. Abdülazîz b. İbrâhîm
el-Endelüsî el-İşbîlî el-Kurtubî
(ö. 367/977)

Arap dili ve edebiyatı âlimi,
şair, tarihçi.

285 (898) yılı civarında Kurtuba'da (Cordoba) dünyaya geldi. İşbîliyelî (Sevilla) pek çok hocası bulunduğundan hareketle İşbîliye'de doğmuş olabileceği de ileri sürülmektedir (İbnü'l-Faradî, II, 747-749). Anne tarafının soyu Germen ırkının kökenini oluşturan Gotlar'a dayanır. Got krallarının sonuncusu Münd (Ole - Mundo) b. Gaytaşa'nın (Witiza) kızı olan Kütîyye, amcası Emîr Ertabâs'ın (Ardabast) zulmüne uğrayınca Endülüs'ten Emevîler'in hilâfet merkezi Dimaşk'a giderek yapılan haksızlığın giderilmesini istemiş, Halife Hişâm b. Abdülmelik de onu, Ömer b. Abdülazîz'in âzatlısı Berberî asıllı İsâ b. Müzâhim ile evlendirerek Endülüs'e göndermiş ve haklarının idadesini sağlamıştı. Hayatını İşbîliye'de sürdüren Kütîyye'nin soyu kendi adıyla anılmıştır. Çocukluğu ve yetişmesi hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunmayan İbnü'l-Kütîyye'nin İşbîliye'ye ne zaman gittiği bilinmemektedir. Ancak muhtemelen, 311 (923) yılından sonra kadı olarak tayin edilen babasıyla birlikte İşbîliye'ye giderek Kurtuba'da başladığı tahsilini burada sürdürmüştür (İbn Ferhûn, II, 262; Albîr Habîb Mutlak, s. 167).

İbnü'l-Kütîyye'nin Kurtuba'da İbn Ebû'l-Velîd el-A'rec, Muhammed b. Abdülvehâb b. Mugis, Muhammed b. Ömer b. Lübâbe, Kâsım b. Asbağ, Muhammed b. Abdülmelik b. Eymen, Eslem b. Abdülazîz, İbnü'l-Cebbâb Ahmed b. Hâlid; İşbîliye'de Ebû Abdullah İbnü'l-Kavn, Hasan b. Abdullah ez-Zübeyrî (ez-Zebîdî), Ebû Ali el-Kâfî gibi birçok âlimden istifade ettiği kaydedilmektedir. IV. (X.) yüzyılda Endülüs'te Ebû Bekir ez-Zübeydî'den sonra Arap dili ve edebiyatında özellikle nahiv, lugat ve nevâdir konularında en büyük

şahsiyet olarak kabul edilen İbnü'l-Kütîyye tarih, ahbâr, şiir gibi ilim dallarıyla fıkıh ve hadis gibi dinî ilimlerde zamanın önde gelen âlimlerindendir. Yetiştirdiği talebeler arasında Kâdî Ebû'l-Hazm Halef b. İsâ, tarihçi İbnü'l-Faradî, şair Ebû Bekir Yahyâ b. Hüzeyl et-Temîmî, Müferric b. Saîd el-Mâridî, Ahmed b. Afîf el-Kurtubî, Ebû Abdullah Habîb b. Ahmed eş-Şataceyrî, Ebû Mervân Abdülmelik b. Tarîf, İbnü'l-Hazzâ ve İbn Cülcül gibi âlimler yer almaktadır. İbnü'l-Kütîyye 21 Rebiülevvel 367'de (6 Kasım 977) Kurtuba'da vefat etti ve ertesi gün Kureyş Mezarlığı'na defnedildi.

İbnü'l-Kütîyye'nin *Maṭmaḥu'l-enfüs* (İbn Hâkân), *Mu'cemü'l-üdebâ* (Yâkût) ve *Mesâlikü'l-ebsâr* (Ömerî) gibi kaynaklarda yer alan şiirlerinin çoğu bahçe, kır, çiçek ve tabiat tasvirleriyle ilgilidir. Teşbihlerindeki güzellik, kelime seçimindeki titizlik, anlam berraklığı ve örgü mükemmelliği şiirlerinin en belirgin özellikleridir. İbnü'l-Kütîyye'nin, zühd ve takvâ hayatıyla bağdaştırmaması sebebiyle belirli bir yaşa geldikten sonra şiir yazmayı bıraktığı kaydedilmektedir.

Eserleri. 1. *el-Ef'âl* (*Teşârifü'l-ef'âl*). Fiilleri müstakil olarak inceleme konusu yapan en eski ve en önemli eserlerdendir. Arap dilindeki sülâsî mücerred fiillerle "if'âl" babının kullanımını inceleyen eser bir mukaddime ile üç bölümden oluşur. Mukaddimede sülâsî fiiller ve aksâm-ı seb'aya göre çeşitleri, müteaddî ve lâzım fiiller, sülâsî masdarlar ve başlıca kalıpları, rubâî mezîd masdarları, renk ve kusur bildiren sıfatlar ele alınmıştır. Kelime türleri içinde fiillerin önemini belirten İbnü'l-Kütîyye, Basra mektebine uyarak fiillerin diğer kelime çeşitlerinden daha kadîm olduğunu, bu sebeple câmid olmayan isimlerle bütün kök ve asıl kelimelerin fiillerden türediğini ileri sürer. Eserin birinci bölümünde hem sülâsî mücerred hem if'âl babı kullanılan, ikinci bölümünde sadece if'âl babı kullanılan, üçüncü bölümünde ise yalnız sülâsî mücerred kullanılan fiillere yer verilmiştir. Her bölümde mevcut fiiller, ilk harfe göre alfabetik olarak ve mahreç esası ile aksâm-ı seb'aya göre bölümlenerek incelenmiştir. İbnü'l-Kütîyye'den sonra fiiller konusunda eser yazarlar onun yöntemini takip etmişlerdir. Öğrencilerinden İbnü'l-Haddâd diye tanınan Ebû Osman Saîd b. Muhammed el-Meâfirî el-Kurtubî, eksik fiil kalıplarını eklemek suretiyle *el-Ef'âl*'i tamamlayan bir eser kaleme almış, İbnü'l-Kattâ' es-Sikilî de kitabın fazlalıklarını